FACINO CANE

LUIZEI,
această mărturie a afectuoasei mele recunoştinţe

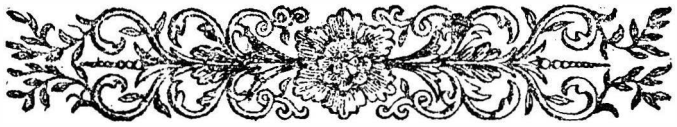

Pe vremea aceea, locuiam într-o uliță de care nu prea cred să fi auzit: strada Lasdiguières. Ea pornește din strada Saint-Antoine, din fața unui havuz — nu departe de piața Bastiliei — și dă în strada La Cerisaie. De dragul științei, mă oploșisem într-o mansardă, unde toceam toată noaptea; iar ziua lucram într-o bibliotecă vecină, numită „A Principelui".

Duceam o viață cumpătată și mă învoisem să duc acel trai monahal pe care trebuie neapărat să și-l impună orișice cărturar. Abia de ieșeam să mă plimb puțin pe bulevardul Bourdon, cînd vremea era frumoasă. O singură patimă mă mai făcea să părăsesc aceste îndeletniciri cărturărești — dar nu era oare și aceasta tot un studiu? — anume dorința de a iscodi ce se petrece în jur, prin cartier, de a observa localnicii și felul lor de a se purta. Îmbrăcat la fel de prost ca un lucrător, puțin mă sinchiseam cum arătam; astfel că nimeni nu se ferea de mine și puteam, în chipul acesta, să mă amestec în gașca lor, să-i văd făcînd negoț ori să-i aud ciorovăindu-se cînd ieșeau de la lucru.

Privirile mele ajunseseră să fie intuitive: pătrundeam în adîncul sufletului lor, fără a le nesocoti trupul; sau, mai degrabă, observam atît de bine unele amănunte exterioare, încît străbăteam cu ochii dincolo de dînsele. Căpătasem astfel darul de a trăi eu însumi viața insului asupra căruia îmi ațintisem privirile — fapt ce-mi dădea putința să mă substitui personalității lui, întocmai ca acel derviș din *O mie și una de nopți* care, rostind unele cuvinte față de anumiți oameni, se putea întruchipa în duhurile lor.

Uneori, între unsprezece și douăsprezece noaptea, se întîmpla să întîlnesc vreun muncitor cu nevastă-sa, întorcîndu-se de la teatrul Ambigu-Comique și îmi plăcea să mă iau după ei și să-i urmăresc pe bulevardul Pont-aux-Choux, pînă în bulevardul Beaumarchais. Oamenii aceștia de treabă vorbeau mai întîi despre piesa pe care o văzuseră; apoi, dintr-una într-alta, ajungeau la treburile lor mărunte. Mama își trăgea copilul de mînă, fără să mai asculte nici ce zice, nici ce cere, și cei doi soți începeau să-și chibzuiască banii pe care aveau să-i încaseze a doua zi și să-i și cheltuiască în fel și chip, pornind să discute despre tot felul de cheltuieli gospodărești, protestînd împotriva urcării prețului la cartofi, sau împotriva iernii ce nu se mai sfîrșea, ori a scumpirii untului. Ocărau zdravăn pe brutar, unde le tot creștea datoria — în sfîrșit, discuția devenea din ce în ce mai înveninată și fiecare, printr-un vocabular pitoresc, își dădea în vileag caracterul.

Ascultîndu-i cum vorbeau, puteam să cuprind viața acestor inși, simțeam cum le port eu boarfele-n spinare, cum merg încălțat cu ghetele lor peticite. Dorințele, păsurile lor toate, intrau în sufletul meu — ori poate sufletul meu se furișa într-al lor... Întocmai ca în visul unui om treaz.

Mă înfuriam alături de ei împotriva șefilor de atelier care îi tiranizau; sau mă ridicam împotriva uritei deprinderi de a-i sili să vină de mai multe ori la locul de muncă, fără a li se plăti drepturile cuvenite.

A-mi schimba obiceiurile, a încerca să devin un altul, lăsîndu-mă vrăjit de puterea moralei, a face tot

ceea ce îmi trece prin cap — aceasta era bucuria mea. Cărui fapt datoram aceasta ? Să fi fost înzestrat cu un al doilea simţ ? Sau cu una din acele însuşiri care — atunci cînd îi treci marginea — te duce la nebunie ?

N-am iscodit niciodată obîrşia acestei puteri. O am şi mă slujesc de ea — asta-i tot. Trebuie numai să ştiţi că, încă de pe atunci, mă străduiam să analizez elementele ce alcătuiesc acea masă eterogenă ce se numeşte popor — încît ajunsesem să-l cunosc şi să-l preţuiesc, cu însuşirile lui bune şi rele. Începusem să ştiu ce aş putea găsi în mahalaua mea, pepinieră a revoluţiilor[1], şi care cuprindea laolaltă, eroi, inventatori iscusiţi, savanţi încercaţi, netrebnici, ticăloşi — virtuţi şi vicii, toate deopotrivă de stîlcite de sărăcie, înăbuşite de nevoi, înecate în vin, roase de alcooluri tari.

Nici nu vă puteţi închipui cîte aventuri irosite, cîte drame date uitării nu zac în acest oraş al durerii ! Ce de lucruri groaznice sau frumoase ! Niciînd imaginaţia nu va atinge şi nici nu va putea descoperi tot ce se-ascunde cu adevărat.

Ca să dai de aceste admirabile scene tragice ori comice — capodopere iscate dintr-un hazard — ar trebui să cobori mult prea jos. Nici nu ştiu bine cum de am putut păstra atîta timp, fără a vă istorisi, întîmplarea ce urmează şi care face parte din acele stranii povestiri rămase în tolba de unde aducerile aminte le scot la iveală doar întîmplător, — ca pe un loz de loterie... Mai păstrez încă multe, la fel de ciudate, adunate cu vremea, unele peste altele... Dar, credeţi-mă, le va veni şi lor rîndul.

Intr-o zi, îngrijitoarea mea, nevasta unui muncitor, mă rugă să-i fac cinstea să poftesc la nunta uneia din surorile sale. Ca să vă daţi seama ce putea fi o atare nuntă, e de ajuns să amintesc faptul că pe această nenorocită, care venea în fiece dimineaţă să-mi facă patul, să-mi cureţe pantofii, să-mi perie hainele, să deretice prin odaie şi să-mi gătească prînzul — o plăteam cu patruzeci de bani pe lună ; restul tim-

pului se ducea să învîrtească o manivelă mecanică și cu această îndeletnicire mai cîștiga încă zece bani pe zi! Bărbatul ei, un timplar de mobilă, cîștiga patru franci. Gospodăria lor mai număra și trei copii, astfel că abia de-și puteau agonisi pîinea zilnică. Niciodată n-am întîlnit oameni de o cinste atît de desăvîrșită ca omul și femeia aceasta.

Vreme de vreo cinci ani, după ce mă mutasem în altă mahala, tușa Vailland, care niciodată n-avea o lețcaie, venea regulat de ziua mea să-mi aducă flori și portocale. Sărăcia ne apropiase. Nu i-am putut da niciodată mai mult de zece franci, adesea și ei împrumutați. Aceasta ar putea justifica de ce-i făgăduisem să vin la nuntă. Gîndeam să fiu astfel alături de bucuria acestor bieți nevoiași.

Ospățul și balul aveau loc în salonul unui negustător de vinuri din strada Charenton, la catul întîi, luminat cu lămpi cu reflectoare de tinichea; iar jur-împrejur — de-a lungul pereților tapetați cu niște hîrtii slinoase, pînă la nivelul meselor, fuseseră așezate cîteva bănci de lemn.

În odaia aceasta ticsită, vreo optzeci de mosafiri gătiți ca de cununie, împopoțonați cu buchețele și beteală, cu niște mutre încinse și însufletite de voie bună, dănțuiau ca și cum s-ar fi apropiat sfîrșitul pămîntului. Mirii se pupau, spre obștească mulțumire a nuntașilor care chioteau, scoțînd of-uri și ah-uri...! Se întreceau în năzdrăvănii, dar adevărul e că păreau mai puțin necuviincioși decît acele domnișoare bine crescute care îți aruncă sfioase ocheade. Se veseleau cu toții, dînd liber frîu bucuriei lor nestăvilite și, de bună seamă, molipsitoare.

Dar nici aspectul acestei adunări, nici nunta, și nimic din lumea asta nu are nimic de-a face cu povestirea mea.

Rețineți doar ciudățenia cadrului. Întipăriți-vă bine în minte dugheana răpănoasă, zugrăvită în roșu și duhnind a vin; ascultați chiotele acestui chiolhan și poposiți puțin în mahalaua asta, în mijlocul acestor muncitori, a acestor bătrîni, a acestor nenorocite femei hărăzite doar plăcerii unei singure nopți.

Orchestra era alcătuită din trei orbi, pensionari ai azilului Quinze-Vingts[2] : primul era violonist, al doilea clarinetist, iar al treilea flautist — tustrei laolaltă plătiți cu șapte franci noaptea. Pentru acest preț, firește că nu cîntau nici din Rossini, nici din Beethoven, ci fiecare cum voia și ce putea, și nimeni — fermecătoare delicatețe! — nu-i mustra pentru asta. Melodiile lor îmi zgîriau însă atît de tare urechea, încît după ce aruncai o privire asupra adunării, mă uitai mai atent la muzicanți și, recunoscînd uniforma azilului de orbi, devenii pe loc mai îngăduitor. Artiștii fuseseră așezați sub pervazul unei ferestre, astfel că, pentru a le desluși chipurile, trebuia să vin chiar lîngă ei. Abia mai tîrziu mă apropiai și — n-aș fi putut spune de ce — în acea clipă nimic nu m-a mai interesat : nici nunta, nici petrecerea. Totul se spulberase parcă dintr-o dată ; numai curiozitatea ce o stîrnea făptura clarinetistului era din ce în ce mai vie și mă străduiam parcă să pătrund în ființa lui. Violonistul și flautistul aveau un chip destul de comun, înfățișarea obișnuită a orbului : încordat, atent, cufundat parcă într-o lăuntrică îngîndurare — în timp ce fața clarinetistului era dintre acelea ce atrag dintr-o dată luarea-aminte a filozofului și a artistului.

Închipuiți-vă, în pîlpîiala roșietică a unei lămpi, masca de ipsos a lui Dante, împodobită cu o claie de păr alb-argintiu. Expresia amară și dureroasă a acestei admirabile figuri apărea și mai izbitoare de pe urma orbirii, fiindcă ochii lui morți trăiau numai cu gîndul, răbufnind ca niște văpăi dogoritoare iscate dintr-o unică și neputincioasă dorință, întipărită cu tărie pe fruntea lui măreață, brăzdată de niște zbîrcituri ce semănau cu crăpăturile unui străvechi zid. Bătrînul acesta sufla în clarinet într-o doară, fără să-i pese nici de ritm, nici de melodie. Degetele apăsau mașinal pe vechile clape și nu se ferea să cînte fals, ceea ce, de altfel, nu observau nici dansatorii, nici cei doi acoliți ai italianului meu — căci doream să fie italian și bănuiala mea avea să se adeverească. Acest bătrîn Homer ce tăinuia în sinea lui o Odisee sortită uitării, întruchipa nu știu ce fapt mare și despotic.

Figura-i era însă de o măreție atît de autentică, încît biruia însăși nimicnicia ; iar despotismul ei atît de elocvent, izbutea să se înalțe peste mizera-i înfățișare. Nici una din pasiunile violente care îndeamnă pe om spre mai bine sau spre rău și fac din el fie un ocnaș, fie un erou, nu lipsea de pe chipul cu trăsături atît de nobile, de o paloare italiană, adumbrit de sprîncene stufoase, cărunte, ce aruncau umbrele lor pe orbitele adînci, unde te așteptai în fiece clipă, și nu fără teamă, să scapere lumina gîndului — precum ți-e teamă să vezi iscîndu-se, la gura vreunei peșteri, o haită de tîlhari cu facle și pumnale.

Era aidoma unui leu prins ca într-o cușcă în strînsoarea trupului, un leu ale cărui furii se irosiseră zadarnic între fiarele gratiilor. Focul deznădejdii se stinsese mocnit sub cenușa sa, lava se răcise, dar crăpăturile, zvîrcolirile, dîrele de fum — totul sta mărturie a unei năprasnice erupții, a vîlvătăii cotropitoare. Aceste gînduri, iscate de înfățișarea omului, erau pe atît de fierbinți în sufletul meu, pe cît apăreau de veștede în oglinda chipului său.

Între fiecare contradanț — violonistul și flautistul, serios preocupați de păhărelul și clondirul lor, își agățau instrumentul de bumbul redingotei lor ruginii și întindeau mîna spre o masă mică, așezată chiar sub pervazul ferestrei, unde li se pregătise bufetul ; întindeau și italianului cîte un pahar plin, pe care acesta nu și-l putea lua singur, deoarece măsuța era tocmai în spatele scaunului său. De fiece dată, clarinetistul le mulțumea, înclinînd cu un aer prietenos capul. Mișcările lor aveau acea preciziune care te miră întotdeauna la orbii de la azilul Quinze-Vingts, încît mai că-ți venea să crezi că nu-și pierduseră vederea.

Mă apropiai de cei trei orbi să ascult ce vorbeau. Dar ajuns lîngă ei, fără îndoială că ei m-au simțit ; și, fiindcă nu-și dădeau seama ce anume voiam — au tăcut mîlc.

— De unde ești dumneata, cel cu clarinetul ?

— Din Veneția, răspunse orbul, cu un ușor accent italienesc.

— Eşti orb din născare ? Sau poate datorită unui...

— ...unui accident — răspunse el cu vioiciune — o afurisită de gută.

— Veneţia e un oraş admirabil ! Totdeauna am visat să mă duc să-l văd.

Fizionomia bătrînului se însufleţi, zbîrciturile de pe obrazul lui se adînciră şi era vădit emoţionat.

— Dacă v-aş însoţi, credeţi-mă, nu v-aţi pierde vremea, zise el.

— Nu-i mai vorbiţi de Veneţia — interveni violistul — căci „dogele" nostru o ia iar razna ; unde mai pui că prinţul nostru a şi secat pînă acum vreo două şipuri.

— Hai să-i dăm drumul, papa Canard, îi tăie vorba flautistul.

Şi tustrei porniră să cînte. Dar în timp ce executau cele patru contradanţuri, veneţianul mă tot adulmeca, simţind parcă deosebitul interes ce i-l port. Expresia de rece amărăciune pierise dintr-o dată de pe faţa lui; s-ar fi zis că speranţe abia mijite veneau să-i înseninеze trăsăturile. Printre cutele feţei şerpuia parcă o flacără albastră ; surîse, îşi şterse fruntea cutezătoare şi puternică, apoi păru a se înveseli, ca omul care-şi regăseşte firul unui năstruşnic gînd.

— Cîţi ani aveţi ? îl întrebai.

— Optzeci şi doi.

— Sînteţi de multă vreme orb ?

— Se vor împlini curînd cincizeci de ani, răspunse cu un ton în care se deslușea nu numai părerea de rău a omului ce şi-a pierdut vederea, dar şi regretul celui ce tînjeşte de dorul unei alte puteri căreia îi simte lipsa.

— De ce vi se spune „dogele" ? îl zgîndării eu.

— Ei — o glumă ! Sînt patrician din Veneţia şi aş fi putut ajunge doge, ca oricare altul...

— Atunci, care-i numele dumneavoastră ?

— Aci m-au poreclit papa Canette. Dar adevăratu-mi nume n-a putut fi niciodată trecut în registre. În italieneşte sună : Marco Facino Cane, principe de Varese.

— Cum ? Dumneavoastră sînteţi urmaşul vestitului condotier Facino Cane, ale cărui cuceriri au trecut în stăpînirea ducilor de Milan ?

— *E vero,*[3] răspunse el. Pe acea vreme, ca să nu fie ucis de Visconti, fiul lui Cane se ascunsese în Veneţia şi — datorită faptelor lui vitejeşti — numele-i fu înscris în Cartea de Aur a Cetăţii. Dar astăzi praiul s-a ales de toate, s-a şters şi urma lui Cane a pierit şi Cartea de Aur — zise el, făcînd un gest de cumplită scîrbă şi dezamăgire faţă de rînduirile omeneşti.

— Dar de vreme ce eraţi senator al Veneţiei, s-ar fi cuvenit atunci să fiţi un om bogat ? Cum de v-aţi pierdut toată averea ?

La această întrebare, ridică spre mine capul cu o mişcare într-adevăr tragică şi răspunse :

— A fost o năpastă !

Nu mai avea chef să bea şi respinse paharul de vin pe care bătrînul flautist, chiar atunci i-l întindea; apoi îşi plecă fruntea.

Aceste amănunte nu erau de natură să-mi astîmpere curiozitatea. In timpul contradanţurilor pe care le cîntau cu sîrgul unui mecanism ascultători — contemplam pe bătrînul nobil veneţian, cu simţămîntul firesc care însufleţeşte pe un tînăr de douăzeci de ani. Vedeam Adriatica şi Veneţia. O zăream parcă în ruine, pe faţa aceasta răvăşită. Mă plimbam în acest oraş atît de drag locuitorilor lui. Mă duceam de la Rialto la Marele Canal, o porneam de pe cheiul Esclavonilor la Lido, ori mă întorceam la acea catedrală de-o atît de sublimă originalitate. Priveam la ferestrele vestitei *Casa D'oro,* fiecare cu ornamente deosebite, contemplam vechi palate din belşug impodobite cu marmură — în fine, admiram toate aceste minuni pentru care un cărturar are cu atît mai firească înclinare, cu cît le poate colora după plac, iar priveliştea realităţii nu-i spulberă visurile.

Adăstam cu gîndul la trecutul vieţii urmaşului unuia din cei mai vestiţi *condottieri*[4], căutînd să aflu pricinile acestei adînci prăvăliri fizice şi morale ce dădeau o mai mare frumuseţe scînteierilor de măreţie şi noblеţe reaprinse în acele clipe pe obrazul său.

îl năpădiseră, fără îndoială, aceleași gînduri, fiindcă socot că la orbi contactul intelectual se face cu mult mai iute, nemaiîngăduind atenției să se risipească în lumea dinafară. Mărturia înțelegerii noastre nu se făcu mult așteptată. Deodată, Faciano Cane nu voi să mai cînte ; se sculă, veni spre mine și spuse :

— Hai să ieșim !

Trezit la realitate, vorbele lui îmi făcură efectul unui duș rece. Îl luai de braț și pornirăm.

O dată ajunși în stradă, îmi propuse :

— Vrei să mă conduci la Veneția ? Vrei să mă călăuzești și să ai încredere în mine ? Atunci ai să mai bogat decît zece dintre cele mai bogate familii din Amsterdam sau Londra, mai avut decît Rotschilzii ! În fine, bogat cum numai în *O mie și una de nopți* ai fi putut gîndi să fii.

Părea că omul se smintise. Dar glasul lui avea o putere care mă făcu să-l ascult mai departe. Și mă lăsai dus de el, ca și cum ar fi văzut ; m-a mînat atunci către gropile Bastiliei. Aci se așeză pe o piatră, într-un loc dosnic pe care, de atunci, s-a clădit podul prin care Canalul Saint-Martin se varsă în Sena.

Mă așezai și eu pe o piatră, în fața acestui moșneag ; părul lui alb sclipea ca o beteală de argint la lumina lunii. Liniștea deplină — abia tulburată de vuietul năvalnic al bulevardelor ce ne învăluia în acea noapte senină — făcea să-mi apară totul ca o imagine uluitor de fantastică.

— Vorbiți de milioane și credeți poate că un tînăr ca mine ar sta la gînduri și n-ar face orișice spre a le dobîndi ? Nu vreți cumva să vă bateți joc de mine ?

— Să mor nespovedit, de nu spun adevărul ! rosti el cu înflăcărare. Aveam douăzeci de ani, aceeași vîrstă, cred, ca și dumneavoastră acum. Eram bogat, eram frumos și nobil. Am început prin cea dintîi nebunie : aceea a dragostei. Am iubit cum nu se mai iubește astăzi — în așa chip încît n-aș fi pregetat să mă las înjunghiat, ascuns într-un cufăr, fără să fi primit măcar făgăduiala unei sărutări. A muri pentru *ea* — aceasta mi se părea a fi întreg rostul vieții.

În 1760 mă înamorasem de o Vendramini, femeie de optsprezece ani, măritată cu un Sagredo, în vîrstă de vreo treizeci de ani, unul dintre senatorii cei mai avuți ai orașului, la rîndul lui amorezat nebun de nevastă-sa. Iubita mea și cu mine eram nevinovați ca doi heruvimi. Dar într-o bună zi — *sposo* — ne surprinse vorbind despre dragoste ; deși înarmat, el nu mă nimeri. Mă năpustii atunci și-l sugrumai cu amîndouă mîinile, răsucindu-i gîtul ca unui pui de găină.

Am vrut să fug cu Bianca, dar ea n-a voit să mă urmeze. Așa-s femeile ! Plecai atunci de unul singur; am fost osîndit în lipsă, iar bunurile mele sechestrate în folosul urmașilor. Izbutisem totuși să-mi iau diamantele, cinci tablouri de Tizian strînse sul, tot aurul ce-l aveam — și s-ajung la Milano, unde nu-mi mai păsa de nimic, de vreme ce cazul meu nu prezenta un interes de stat.

Înainte de a vă istorisi mai departe, aș vrea să fac o mică observație, zise el după o pauză.

Nu știu dacă toanele unei femei au sau nu vreo înrîurire asupra fătului atunci cînd îl zămislește, ori cînd îl poartă, dar este neîndoielnic că, în timpul sarcinii, mama mea a fost stăpînită de patima aurului. Pentru aur am moștenit o pornire atît de nestăvilită, încît orișice s-ar întîmpla eu am asupra mea acest metal ; în tinerețe purtam întotdeauna nestemate, și-n pungă — vreo două sau trei sute de ducați... Și spunînd aceste vorbe scoase din buzunar doi galbeni pe care mi-i arătă.

— Eu unul adulmec aurul. Deși-s orb, mă opresc ca atras de o putere tainică în fața giuvaergiilor. Pasiunea asta însă m-a pierdut... Ca să pot mînui aurul, m-am făcut un pătimaș jucător. Dar nefiind pungaș, am fost pungășit, pierzînd totul la cărți. Și atunci cînd nu mai aveam nimic, m-a apucat un dor năprasnic de Bianca. Pornii în taină spre Veneția, ca s-o revăd ; am regăsit-o și vreme de șase luni am fost omul cel mai fericit... Ascuns la ea, omenit de ea, gîndeam cu încîntare că astfel are să mi se sfîrșească viața...

Ea însă era îndrăgită şi de Proveditor[6], care începu să bănuiască peste puţin că are un rival. În Italia lucrurile acestea se simt... Nemernicul ne iscodi şi ne surprinse în iatac. Îţi poţi da seama ce luptă crîncenă a fost... Nu l-am ucis, dar l-am rănit serios.

Întîmplarea asta mi-a zdrobit însă fericirea. Din ziua aceea, n-am mai văzut-o pe Bianca. În viaţă am avut de atunci mari bucurii, am trăit la Curtea lui Ludovic al XV-lea, printre cele mai de seamă doamne, dar n-am mai întîlnit niciodată însuşirile, nurii şi dragostea scumpei mele veneţiene.

Proveditorul îşi chemă gealaţii; palatul fu împresurat şi cotropit; eu mă apăram, ca să pot muri sub privirile Biancăi, care mă îmbărbăta, îndemnîndu-mă să-l ucid. Odinioară nu voise să fugă cu mine; dar acum, după şase luni de fericire, dorea să murim împreună; în luptă a fost şi ea rănită de mai multe ori. Acoperit de o mantilă pe care o zvîrliră peste mine, fui înşfăcat şi aruncat într-o gondolă, apoi zvîrlit în fundul unui beci. Aveam douăzeci şi doi de ani şi mînuiam atît de bine spada, încît mai degrabă mi-aş fi lăsat retezat pumnul decît să mi-o smulgă cineva din mînă. Prin voia sorţii — sau mai degrabă inspirat de un gînd prevăzător — ascunsesem bucata de oţel într-un ungher; cine ştie la ce mi-ar mai fi putut sluji... Am fost îngrijit. Nici una din rănile primite nu era pricinuitoare de moarte.

La douăzeci şi doi de ani poţi îndura orişice. Era să mi se taie capul. Ca să cîştig timp, făcui pe bolnavul... Bănuiam că mă aflu într-o temniţă vecină cu canalul; îmi făcusem planul să scobesc peretele, să evadez şi să trec canalul înot, chiar cu riscul să mă înec.

Iată pe ce îmi întemeiam speranţele: de fiece dată, cînd temnicerul deschidea poarta ca să-mi aducă hrana, puteam zări scris pe pereţi indicaţii ca: *Spre Palat — Spre Canal — Spre Subterane.* În cele din urmă, ajunsesem să întrevăd tîlcul acestor îndrumări (despre care, altfel, puţin îmi păsa) şi anume faptul că Palatul Ducal nu era încă sfîrşit. Cu geniul ce ţi-l insuflă dorinţa de libertate, izbutii să deslueşesc —

pipăind suprafaţa pietrelor cu vîrful degetelor — o inscripţie arăbească prin care, cel ce o scrijelise, încunoştinţa pe urmaşii săi la celulă, că izbutise să desprindă două lespezi din ultimul şir şi că săpase o galerie de unsprezece coţi pe sub pămînt. Pentru a-i desăvîrşi isprava, trebuia aşadar să azvîrl tot molozul scos din săpături, pe însăşi pardoseala chiliei mele.

Temnicerii şi îngrijitorii erau liniştiţi în privinţa trăiniciei construcţiei închisorii, care nu cerea nici un fel de pază dinafară; iar felul cum erau orînduite celulele, în care trebuia să cobori cîteva trepte, îmi îngăduia să scot nestingherit pămîntul, fără ca paznicii să bage nimic de seamă.

Dar munca aceasta uriaşă fusese zadarnică pentru predecesorul meu. Întreruperea lucrării dovedea, de bună seamă, că el se prăpădise înainte de a-şi desăvîrşi planul. Pentru ca truda lui să nu fi fost în van irosită, se cerea neîndoielnic ca urmaşul necunoscutului, odinioară întemniţat, să ştie araba; eu unul studiasem limbile orientale într-o chinovie armenească.

Cîteva rînduri scrijelite pe spatele lespezii adevereau soarta acestui nenorocit: fusese ucis din pricina uriaşelor sale averi, la care rîvnise — şi pe care acum pusese mîna Veneţia.

Îmi trebui o lună încheiată pentru a ajunge la liman. În timp ce lucram, şi în clipele în care oboseala mă toropea, auzeam parcă clinchetul aurului. Vedeam în faţa ochilor mei galbenii şi eram uluit de sclipirea diamantelor...! Stai, ascultă!...

Într-o noapte, custura de oţel tocit cu care scurmam dădu de lemn! După ce-o ascuţii, începui să sfredelesc o gaură. Ca să pot răzbi, mă dezbrăcam la piele, mă tîram şerpeşte pe burtă şi, sprijinindu-mă de piatră, scormoneam cu mîinile întocmai ca o cîrtiţă... În ajunul zilei în care trebuia să mă înfăţişez înaintea judecătorilor mei, noaptea, am făcut o ultimă încercare şi de astă dată fierul n-a mai întîlnit nici o opreliştе... Cîntăreşte-mi uimirea cînd, punînd ochiul pe gaura iscată-n lemn, îmi dădui seama că sînt dea-

supra boltei unei hrube; o firavă lumină lăsa să se întrevadă stive întregi de aur... Dogele și unul din cei Zece tăinuiau în această hrubă. Le auzeam glasurile. Din vorba lor aflai că ferecaseră acolo tezaurul secret al republicii, darurile dogilor cum și rezervele, zestrea — „dinarul Veneției" — rod al prădăciunilor și expedițiilor armate... Eram mîntuit!...

Cînd veni temnicerul, i-am propus să fugim împreună, luînd cu noi, fiecare, tot ce vom putea ridica. Nu se codi o clipă și firește, încuviință.

O corabie pornea, peste puțin timp, spre Levant. Luarăm așadar măsurile trebuincioase. Bianca îndeplini toate îndrumările pe care i le transmisesem prin acest tăinuitor. Ca să nu trezească vreo bănuială, urma ca ea să ne întîlnească la Smirna.

Într-o noapte ce ne-a fost prielnică, spărtura fu mărită și pătrunserăm în tezaurul secret al Veneției.

Ce noapte de pomină! Mi-a fost dat să văd năvalnice mormane — totul — doldora de aur. În tainițele următoare, arginții sclipeau, de asemenea, grămădiți în două stive, printre care se deschidea o cărare ce ducea spre alte maldăre de argint ce se înălțau de-a lungul unor ziduri înalte de cinci coți! Mi-era teamă să nu înnebunească temnicerul: cînta, sărea, hohotea, se tăvălea prin aur... Îl amenințai atunci că-l sugrum, dacă mai pierde vremea și face atîta zarvă.

De bucurie, la început, nici nu văzusem diamantele înșiruite pe o masă... Mă repezii și îmi înțesai cu destulă îndemînare vesta mea de marinar și buzunarele pantalonilor.

Doamne, și n-am putut lua nici pe sfert! Sub o masă se mai aflau drugi de aur!

Îndemnai pe tovarășul meu să umple cu aur atîția saci cît vom putea căra, atrăgîndu-i luarea-aminte că numai în felul acesta vom putea trăi în străinătăți fără de grijă.

— Mărgăritarele, giuvaerele, diamantele, ne-ar putea da numaidecît de gol! îi spuneam.

În ciuda lăcomiei noastre, n-am putut duce cu noi decît două mii de livre de aur, pentru care a fost nevoie să facem vreo șase drumuri de la hrubă și pînă la gondolă. Straja de la poarta ce da spre apă a fost ademenită cu o pungă de zece livre de aur. Cît privește pe cei doi gondolieri, ei credeau că slujesc Republica. În zorii zilei, ridicarăm ancora. Atunci cînd am ajuns în largul mării și îmi aminteam de acea noapte... cînd îmi aduceam aminte de peripețiile prin care am trecut și revedeam acea uriașă comoară din care, după prețuirea mea, lăsasem vreo treizeci de milioane în argint, alte douăzeci de milioane în aur și mai multe milioane în diamante și rubine — mai că-mi venea să-nnebunesc. Mă picniseră, cred, frigurile aurului.

Hotărîrăm să debarcăm la Smirna și apoi să ne reîmbarcăm de îndată spre Franța. Cum ne urcarăm pe corabia franceză, Dumnezeu se milostivi și mă descotorosi de complicele meu. În acea clipă, fără să-mi dau seama de urmările acestei întorsături a soartei, eram nespus de bucuroși, amîndoi însă atît de enervați, încît stam năuciți, fără să putem spune un cuvînt, în așteptarea clipelor în care ne vom putea veseli în tihnă. Nu-i deci de mirare că bietul nenorocit își pierduse mințile. Iar pe mine, veți vedea cît de cumplit m-a pedepsit Dumnezeu. Abia după ce am ajuns la Londra și Amsterdam și am vîndut un sfert din bijuterii, transformînd tot aurul în titluri de stat, — mi s-a părut, o clipă, că mi-am regăsit liniștea.

Timp de cinci ani am izbutit să fac să mi se piardă urma prin Madrid. Apoi, în anul 1870 — sub nume spaniol — am venit la Paris, unde am dus o viață din cele mai strălucite.

Bianca murise.

În toiul plăcerilor, cînd tocmai mă lăfăiam în bucuriile ce le poate da o avere de șase milioane — deodată îmi pierdui vederea. Sînt sigur că aceasta se datora timpului petrecut în gherlă și a muncii la piatră, dacă nu cumva însușirea aceasta de a întrezări oriunde aurul nu mă sortise orbirii, destrămîndu-mi cu încetul vederea.

In acea vreme, tocmai iubeam o femeie cu care doream să mă însor. Îi destăinuisem adevăratul meu nume. Ea se trăgea dintr-o familie bogată şi trăgeam nădejde să-mi poată mijloci pe lîngă Ludovic al XV-lea o serie de favoruri. Îmi pusesem toată speranţa în această prietenă a doamnei du Barry[7], care mă îndemna să merg să consult un vestit oculist din Londra. Dar după cîteva luni petrecute în acest oraş — într-o bună zi, femeia aceasta mă părăsi în Hyde-Park, prădîndu-mă de tot avutul şi lăsîndu-mă pe drumuri; iar eu, fiind nevoit să-mi ascund numele, a cărui divulgare mi-ar fi căşunat răzbunarea Veneţiei, nu am putut cere ocrotirea nimănui, de teama Republicii.

De beteşugul meu s-au folosit iscoadele pe care această muiere le-a pus pe urmele mele. Nu vă mai povestesc unele întîmplări vrednice de Gil Blas[8]. Între timp s-a pornit revoluţia voastră[9]. Neavînd încotro, a trebuit să intru la azilul *Quinze-Vingts*, unde fiinţa asta m-a vîrît, după ce doi ani de zile mă ţinuse ferecat, ca pe un zălud, la balamucul Bicêtre. N-am izbutit s-o ucid fiindcă orbisem cu desăvîrşire şi eram mult prea sărman ca să pot tocmi un ucigaş.

Dacă înainte să se fi prăpădit, aş fi apucat să-l mai întreb pe temnicerul Benedetto Carpi unde se află ascunzătoarea, aş fi putut regăsi comoara şi — o dată cu zdrobirea Veneţiei de către Napoleon — m-aş fi putut reîntoarce.

Totuşi, în ciuda infirmităţii mele — haide să pornim spre Veneţia!... Vom regăsi poarta temniţei şi voi adulmeca aurul printre ziduri şi pe sub ape, unde el se află tăinuit. Căci evenimentele care au dus la răsturnarea orînduirii veneţiene au făcut ca secretul tezaurului să piară o dată cu fratele Biancăi, cu dogele Vendramino, care nădăjduia să-mi mijlocească împăcarea cu Marii Zece[10]. Am trimis jalbe primului consul, am propus împăratului Austriei un tratat — dar toţi au crezut că-s nebun! Haide să pornim noi doi spre Veneţia! Plecăm sărmani, dar ne vom întoarce milionari... O să-mi redobîndesc averea şi am

să te fac moştenitorul meu. Vei fi principele de Varese.

Năucit de aceste spovedanii, care în mintea mea luau proporţiile unui poem, şi de aspectul acestei figuri cărunte pe fundalul apelor negre din faţa şanţului Bastiliei, ape stătute, aidoma celor din canalele veneţiene — nu i-am răspuns nimic...

Facino Cane crezu pesemne că-l judecasem la fel ca şi ceilalţi — cu o milă dispreţuitoare; şi făcu un gest care exprima toată filozofia deznădejdii.

Întîmplările ce mi le istorisise îl făcuseră fără îndoială să retrăiască zilele ferice din Veneţia de odinioară. Îşi luă clarineta şi începu să cînte cu melancolie o barcarolă veneţiană pe care o însufleţea vechiul său talent — talentul unui patrician inamorat.

A fost ceva în genul acelor *Super-flumina Babylonis*[11]. Mă podidiră lacrimile.

Dacă ar fi trecut întîmplător, pe bulevardul Bourdon, cîţiva trecători întîrziaţi, ei s-ar fi oprit s-asculte această ultimă rugă a unui afurisit, această ultimă părere de rău a unui nume asfinţit ce reînvia acum o dată cu amintirea Biancăi.

Dar nefericita patimă a aurului îşi reluă atotputernica stăpînire, spulberînd această tinerească licărire.

— Revăd comoara ca într-un vis treaz; cînd mă plimb, văd diamantele scînteind — fiindcă nu-s chiar atît de orb cît par! Aurul şi diamantele luminează noaptea, noaptea ultimului Facino Cane, căci titlul meu va trece Memmi-lor. Doamne! Osînda ucigaşului a început prea de timpuriu! *Ave Maria*... Şi bolborosi cîteva rugăciuni pe care nu le putui desluşi.

— Vom merge la Veneţia, îi spusei cînd se ridică.

— Aşadar, mi-am găsit omul... — strigă el îmbujorat de nădejde.

Ţinîndu-l de braţ, îl însoţii pînă la poarta azilului *Quinze-Vingts*, în dreptul căruia tocmai treceau cîţiva nuntaşi, chiuind cît îi ţinea gura.

— Plecăm, aşadar, mîine? întrebă moşneagul.

— De îndată ce vom avea ceva bani.

— Dar putem porni şi pe jos! O să cer eu de pomană... Sînt încă zdravăn şi cînd vezi în faţa ta aurul, simţi cum întineresti.

Sărmanul Facino Cane muri încă în acea iarnă — după ce zăcuse timp de două luni — doborît de un guturai.

Paris, martie 1863